ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FAMILY ENTREPRENEURSHIP

Gulnora Shodieva
SamISI Professor, Doctor of Economic Sciences.

ANNOTATION:
The article looked at the main areas of development of family entrepreneurship in the service sector and increasing employment and income of the population. It comments on the main eight areas of employment and income growth through the development of family entrepreneurship, and also pays special attention to issues of improving the well-being, survival rate and quality of the population.

Key words: service, family entrepreneurship, employment, welfare of the population, living standards of the population, quality of life of the population, employment

Оилавий тадбиркорликни ривожлантиришнинг энг муҳим жиҳатларидан бири, айнан оилаларда мавжуд ишсиз аҳолини иш билан таъминлаш имкони беради. Шу туфайли охирги йилларда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, фаол тадбиркорликни, хусусан, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш орқали аҳолига муносиб ҳаёт шароитларини яратиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Ушбу масалаларни ҳал қилиш учун инновацион ғоялар ва бунёдкорлик салоҳиятинидан самарали фойдаланиш, ишбилармонлик муҳитини яхшилаш, бандликни таъминлаш бўйича кенг кўламли ишлар амалга ошириб келинмоқда. Жумладан, 2018 йил 7 июнь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан “Ҳар бир оила — тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори эълон қилинди.

Иазкур қарорда “олиб борилган таҳлил натижалари жойларда аҳолини тадбиркорликка жалб қилиш ва бу орқали янги иш ўринларини яратиш, бандликни таъминлаш, ўз меҳнати билан даромад топиш истагида бўлган фуқароларга амалий ёрдам кўрсатиш, меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш ишлари талаб даражасида эмаслигини кўрсатмоқда”, деб таъкидланган.

Қайд этиш жоизки, бизда меҳнаткаш халқимиз бор. Уларнинг қадимий касб-ҳунар анъаналари, ишбилармонлик салоҳияти оилавий тадбиркорлик фаолияти қанча замонлар ўтишига қарамасдан сақланиб қолинди. Халқимиз азалдан, ҳунармандчилик, касаначилик ва бошқа тадбиркорлик фаолияти турлари билан доимий равишда шуғулланиб келмоқдалар. Энди уларни кенг оммалаштириш пайти келди. Халқимиз азалдан мавжуд экин майдонларидан унумли фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ҳам ўзига хос тарзда сақлаб келмоқда. Бугунги кунда ушбу фаолият турларини кенгайтириш учун катта тажриба ва захира мавжудлигидан фойдаланиб, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун катта имкониятлар эшиги очилди.

Ҳозирги кунда қишлоқ билан шаҳар ўртасидаги, ҳудудлар кесимидаги тафовутларнинг мавжудлиги ва уларни қасқатириш борасида сезилари ишлар амалга оширилмоқда. Қишлоқ жойларда саноатнинг барпо қилиниши, қишлоқ аҳолисининг меҳнатини аграр меҳнатдан индустриал меҳнатга айланаётганлиги ҳам маълум тафовутларнинг бартараф қилинишига хизмат қилади. Юқоридаги номи зикр этилган қарорда ҳам “...мамлакатимизнинг ҳар бир туман ва шаҳрида, энг аввало олис ва табиий-иқлим шароити оғир ҳудудларда аҳолининг моддий шароитларини тубдан яхшилаш, турмуш тарзи сифати ва даражасида сезиларли ижобий ўзгаришлар амалга оширилишини таъминлашга қаратилган” тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган.

“Ҳар бир оила – тадбиркор” дастури доирасида амалга ошириладиган тадбирлар ҳам айнан аҳолининг, оилаларнинг қаерда (шаҳар ёки қишлоқда) яшашидан қатъи назар фаровон яшашлигини таъминлашга қаратилгандир. Ушбу вазифаларни бажариш учун хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам оилавий тадбиркорликни ривожлантириш орқали аҳоли бандликни таъминлаш ва даромадларини ошириш лозим бўлмоқда.

1-жадвал

Хизмат кўрсатиш соҳасида оилавий тадбиркорлик ривожлантириш орқали аҳоли бандликни таъминлаш ва даромадларини оширишнинг асосий йўналишлари

Т/р	**Оилавий тадбиркорликни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари**	**Асосий йўналишларни амалга ошириш йўллари**
1.	Оилаларда тадбиркорлик ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш	Ҳар бир оилада тадбиркорлик билан шуғулланиш истагида бўлганлар бўлса, уларнинг тадбиркорлик ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаб, тегишли шароитлар яратиб бериш, уларга имтиёзли кредитлар ажратиш ҳамда тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш жараёнида мутасадди идоралар томонидан тизимли амалий ёрдам кўрсатилишини таъминлаш лозим бўлади.
2.	Оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истаги бор кишиларни тадбир-корлик кўникмасини эгаллашга кўмаклашиш – ўқув курсларини ташкил қилиш	Оилавий тадбиркорлик билан шуғулла-ниб, оилага даромад келтирадиган меҳнат фаолияти билан банд бўлиш истаги бўлсаю, уларда тадбиркорлик билан шуғулланиш бўйича билими ва кўникмаси бўлмаса, бундай оила аъзоларини ўқитиш ва тадбиркорлик кўникмаларини ўргатиш ҳамда тегишли фаолият турларини ташкил қилишга амалий ёрдам кўрсатиш мақсадга мувофиқ.
3.	Оилавий тадбиркорликни кенгайтиришга кўмакла-шиб, янги иш ўринларини яратиш	Оилавий тадбиркорлик билан шуғул-ланаётган субъектларда имкониятлар пайдо бўлиб, тадбиркорлик фаолиятини кенгайтиришга зарурат пайдо бўлган тақдирда, уларга амалий ёрдам бериш орқали қўшимча иш ўринлари яратиб бандлик муаммосининг ҳал бўлишига кўмаклашиш лозим бўлади.
4.	Оилавий тадбиркорликни касаначилик ва кичик ҳажмда ишлаб чиқарувчи микрофирмаларни ташкил этиш эвазига даромад маанбаини кенгайтириш	Оилавий тадбиркорликнинг, айниқса ёш болали оилаларни касаначилик орқали бандлигини таъминлаш ва кичик ҳажмда ишлаб чиқарувчи субъектларни (микрофирмаларни) ташкил этиш учун маҳаллаларда касаначилик марказларини ташкил қилиш, зарур ҳолларда уларга молиявий ёрдам бериш орқали аҳолини банд қилиш ва қўшимча даромад ишлаб топиш имкониятини яратиш лозим.

5.	Ҳар бир оиланинг ихти-сослашувини ҳисобга олган ҳолда мини клас-терларни ташкил қилиш	Мамлакатимиздаги қишлоқ ва шаҳар маҳаллаларнинг ихтисослашувини (ҳунармандчилик, тикувчилик, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг айрим тур-ларини етиштириш, ихчам иссиқхоналар ташкил қилиш ва бошқалар) ҳисобга олган ҳолда мазкур соҳани кенгайтириш орқали бандлик муаммосини ҳал қилиш бўйича ижобий натижаларга эришган ишбилармонлик тажрибасига эга тадбир-корларни маҳаллаларда янги бизнес фаолияти билан шуғулланишни бошлаган оилаларга бириктириш – мини-кластерлар ташкил этишга кўмаклашиб, тадбиркор-ликни ривожлантиришга эришиш.
6.	Оилавий тадбиркорликка кўмаклашадиган инфра-тузилма объектларини яратиш	Қишлоқ жойларда оилавий тадбиркорлик-ка кўрсатиладиган хизматлар кўламини тубдан кенгайтириш, тадбиркор оилалар-нинг ишлаб чиқарган маҳсулотлари сақлаш ва сотишини ташкил қилувчи бозор инфратузилмаси объектлари, хизмат кўрсатиш ва сервис шохобчаларини барпо этиш орқали янги иш ўринларини яратиш ва шу йўллар билан оилавий тадбиркор-ликни ривожлантиришга кўмаклашиш.
7.	Бўш турган ер майдонла-ри ва биноларни оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истагидаги аҳолига бериш	Мамлакатимизнинг қишлоқ ва шаҳар маҳаллаларида бўш турган ер майдонлари-ни янги ташкил этилаётган маҳаллий оилавий тадбиркорлик субъектларига кимошди савдосини ўтказмасдан бериш орқали аҳоли учун қўшимча иш ўринлари ва оилалар учун даромад манбаларини яратиш;
8.	Маҳаллаларда давлат рўй-хатидан ўтмасдан фаолият юритаётган тадбиркорлар-ни қонунийлаштириш	Маҳаллаларда кўплаб давлат рўйхатидан ўтмасдан фаолият юритаётган якка тадбиркорлар мавжуд. Буларни аниқлаб, улар фаолиятини қонунийлаштириб, рўйхатга олиш ва иш билан бандлик рўйхатига киритиб, уларнинг молиявий хўжалик фаолиятини йўлга қўйиш юзаси-дан аниқ чора-тадбирларни амалга оширишга эришиш ҳам мақсадга мувофиқ.

Жадвалдан кўриниб турибдики, биринчи галда тадбиркорлик ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш лозим экан. Буни амалга ошириш учун оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истагида бўлган аҳолининг тадбиркорлик ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш лозим бўлади. Ушбу тадбирлар бир қанча ишларни амалга оширишни тақозо қилади. Хусусан, тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш уларга имтиёзли кредитлар ажратиш мақсадга мувофиқ бўлади. Тадбиркорликни амалга оширишнинг ҳар бир босқичида мутасадди идоралар томонидан тизимли амалий ёрдам кўрсатилишини таъминлаш масаласи ҳам ўта долзарб масалалр сирасига киради. Бу борада тадбиркорлар билан банк ходимлари ўртасида келиб чиқадиган турли келишмовчиликлар ва низоларнинг ҳам олди олинади.

Юқоридаги ишларни амалга ошириш билан боғлиқ яна бир масала, оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истаги бор кишиларни оилавий тадбиркорлик бўйича тегишли малака ва кўникмасини эгаллашга кўмаклашиш масаласидир. Бунинг учун жойлардаги савдо-саноат палаталари айнан маҳаллаларда шу йўналишлар бўйича ўқув курсларини ташкил қилиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Оилавий тадбиркорлик албатта даромад келтирадиган меҳнат фаолиятидан иборатдир. Ушбу ишлар билан шуғулланмаган аҳолига тадбиркорлик кўникмаларини ўргатиш ва тегишли фаолият турини ташкил қилиш учун мавжуд имкониятлардан келиб чиқиб, амалий ёрдам кўрсатиш ҳам маҳаллий ҳокимият раҳбарлигида маҳаллаларда амалга ошириш лозим бўлади.

Ҳар бир ташкил қилинган оилавий тадбиркорлик субъектида янги иш ўринлари яратилади ва у ерда истиқомат қилувчилар ҳар куни “бир бурда нони”ни ишлаб топади. Шу туфайли оилавий тадбиркорликни кенгайтиришга кўмаклашиб, янги иш ўринларини яратиш масалаларига алоҳида эътиборни қаратиш лозим бўлади. Оилавий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришга амалий ёрдам бериш орқали қўшимча иш ўринлари яратилади. Бунинг энг характерли жиҳати шундаки, ходим ҳеч кимга тобе бўлмйди. У ўзини-ўзи иш билан таъминлаш билан бирга ҳамма масъулият ўз бўйнига олади. Бунда оилавий тадбиркорлар “ўзига-ўзи масъул ва ўзига-ўзи жавобгар” томойилида иш кўради.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, оилавий тадбиркорликни касаначилик ва кичик ишлаб чиқарувчи микрофирмаларни ташкил этиш эвазига ҳам ривожлантириш йўли мавжуд. Шу йўл билан оилаларнинг даромад манбаини кенгайтиришга эриши лозимдир. Ҳозирги кунда касаначилик ва кичик ҳажмда ишлаб чиқарувчи субъектларни (микрофирмаларни) ташкил этиш учун тегишли имкониятларни ишга солиш мумкин. Жумладан, йирик корхоналар йўқ бўлган қишлоқ жойларда касаначиликни ташкил қилиб, уларга молиявий ёрдам бериш орқали аҳолини банд қилиш ва уларнинг қўшимча даромад ишлаб топиш имкониятини яратади.

Оилавий тадбиркорлик субъектларининг асосий қисми мкрофирмалар доирасида кичик ҳажмдаги корхоналарга тўғри келади. Аммо маҳсулотни ишлаб чиқаришни ташкил қилиш, уни сақлаш, қайта ишлаш, сотиш каби жараёнлар битта оилага оғирлиқ қилади. Шу туфайли қишлоқларда ҳар бир оиланинг ихтисослашувини ҳисобга олган ҳолда мини кластерларни ташкил қилиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Тадқиқотларимиз кўрсатдики, қишлоқ ва шаҳар маҳаллаларининг ихтисослашуви турли йўналишда бўлиши мумкин экан. Бир жойда аҳоли асосан ҳунармандчилик билан шуғулланса, иккинчи қишлоқда ёки шаҳар маҳалласида тикувчилик яхши йўлга қўйилган. Бугунги кунда, қишлоқ туманларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг айрим турларини етиштириш, ихчам иссиқхоналар ташкил қилиш масалаларига ҳам алоҳида аҳамият берилмоқда. Буларни ҳисобга олган ҳолда мазкур соҳада ижобий натижаларга эришган ишбилармонлик тажрибасига эга тадбиркорларни маҳаллаларда янги бизнес фаолияти билан шуғулланишни бошлаган оилаларга бириктириш орқали мини-кластерлар ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Кластерларнинг ижобий жиҳатлари жуда кўп, улардан бири қишлоқ хўжалик маҳсулотларини “даладан дастурхонгача” тамойили асосида етказиш жараёнларини битта жамода тўпланишидир. Бунинг афзаллиги, маҳсулотнинг нобуд бўлиши кескин камаяди, сотиш жараёнида хизматлар сифати ошади, муҳими озиқ-овқат хавфсизлигининг таъминланишига хизмат қилади.

Бугунги кунда оилавий тадбиркорликка кўмаклашадиган инфратузилма объектларини яратиш масаласи ҳам ўта долзарб масалалардан биридир. Ҳозирги пайтда қишлоқ жойларда оилавий тадбиркорликка кўрсатиладиган хизматлар кўламини тубдан кенгайтиришни тақозо қилмоқда. Оилавий тадбиркорларнинг ишлаб чиқарган маҳсулотлари сақлаш, қайта ишлаш ва савдосини ташкил қилиш бевосита у ердаги бозор инфратузилмаси объектларининг мавжудлиги ва хизмат кўрсатиш ҳамда сервис шохобчаларини барпо этилиши билан ҳам боғлиқ жиҳатлари кўп. Шу туфайли оилавий тадбиркорликнинг асосий йўналишларидан бири, аҳолига, ишлаб чиқарувчи субъектларга хизмат кўрсатиш инфратузилмасини барпо этишга қаратишни тақозо қилади. Зеро, хизмат кўрсатиш асосан қўл меҳнати билан амалга оширилганлиги учун, унинг субъектлари қанча кўп бўлса, аҳолининг бандлиги ҳам шунча кўп бўлади.

Малумки, қишлоқ жойларда жуда кўп бинолар ва ер майдонлари фойдаланилмасдан келинмоқда. Шу туфайли бўш турган ер майдонлари ва биноларни оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истагидаги аҳолига кимошди савдосини ўтказмасдан бериш амалиётини жорий қилиш лозим бўлади. Бунинг учун қишлоқ ва шаҳар маҳаллаларида бўш турган ер майдонларини асосан янги ташкил этилаётган оилавий тадбиркорлик субъектларига бериш мақсадга мувофиқ.

Чунки тадбиркорликнинг дастлабки қадамлари енгил бўлса, келажакда улар кучайиб кетишига яхшигина имконият бўлади. Ушбу тадбирлар ҳам аҳоли учун қўшимча иш ўринлари ва даромад манбаларини яратишда асосий омиллардан бири бўлиб қолади.

Ҳозирги кунда маҳаллаларда давлат рўйхатидан ўтмасдан фаолият юритаётган “тадбиркорлар” ҳам етарли. Эндиликда буларнинг фаолиятига барҳам берадиган вақт келди. Чунки, рўйхатидан ўтмасдан фаолият кўрсатиш яширин иқтисодиётнинг жойлардаги илдиз отган элементлардан бири бўлиб ҳисобланади. Ушбу фаолиятни қонунийлаштириб, тегишли тартибда рўйхатдан ўтказиб, тўлақонли тадбиркорлик субъектига айлантириш лозим.

Яширин иқтисодиёт билан шуғулланган тадбиркорлар пул маблағлари-ни ишлаб топиб, уни айланма маблағлрни қўлга киритсаларда, давлат томонида молия-хўжалик фаолиятини амалга оширувчи ҳисобланмайди. Чунки унинг маҳсулот ялпи ҳудудий маҳсулотда ҳам, солиқ базасида ҳам ифода этилмайди. Шу туфайли бугунги кунда давлат рўйхатидан ўтмасдан фаолият юритаётган тадбиркорларни аниқлаб, улар фаолиятини тиклаш ва қонунийлаштириш юзасидан аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш лозим бўлмоқда. Ушбу тадбирлар мамлакатимизда яширин иқтисодиётни бартараф қилиш билан бирга аҳолининг қонуний даромадларини кўпайтиришнинг, бюджетга тўланадиган солиқларнинг янги манбаларининг пайдо бўлиш имкониятларини ҳам яратади.

Хулоса қилиб айтганда, хизмат кўрсатиш соҳасида оилавий тадбиркорлик ривожлантириш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш ва даромадларини оширишнинг асосий йўналишлари амалиётга жорий қилинса, аҳолининг бандлиги таъминланиб, ишсизлик муаммоси ҳал қилинади, даромадлари кўпайиб, уларнинг фаровонлиги, яшаш даражаси ва сифатининг оширилишига эришилади. Бу мос равишда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ижросини, аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича давлат органлари ишлари самарадорлигини ошириш, аҳолини меҳнат фаолиятига жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек, янги иш ўринларини ташкил этувчи тадбиркорлик субъектлари фаолиятини рағбатлантириш имкониятларини ҳам яратади.

Адабиётлар рўйхати

1.Shodieva G. M., Pardaeva O. M. Problems of family entrepreneurship developing and increasing employment and income of the population and reducing poverty //Gwalior Management Academy. – Т. 23. – С. 210.
2.Bhadouria P. S. GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY //WAY. – Т. 87.
3.Shadieva G. M., Kuvandikov S. O. " Mahallabay" approach to assessing the role of family entrepreneurship in regional development //Экономика: анализы и прогнозы. – 2021. – №. 3. – С. 122-126.
MLA
4.Shadiyeva G. Opportunities to Develop Small Business and Family Entrepreneurship in Rural Areas //Academic Journal of Digital Economics and Stability. – 2021. – Т. 7. – С. 101-106.
5.Shodieva G. M. Problems of organizational and economic factors and service development in the improvement of family welfare (Doctoral dissertation, Dissertation for the degree of Doctor of Economics. Samarkand). – 2008